

ISHLAB CHIQARISH XARAJATLARINI MINIMALLASHTIRISH SHARTLARI VA KORXONANING ISHLASH NUQTASINI HISOBLASH YO'LLARI.

Ustoz: Raxmatullayev

Umarbek

Shogirid: Ozodova Kamola

Toshkent davlat iqtisodiyot

Universiteti To'rtko'l fakulteti

2 – kurs talabasi .

Anatatsiya : Firmalar mahsulot ishlab chiqarish jarayonida omillarni turli kombinatsiyada biriktirish orqali xarajatlarni minimallashtirishga urinadi. Ma'lum miqdordagi mahsulotni ko'proq mehnat va kamroq kapital sarflab olish yoki buni teskarisini kuzatish ham mumkin. Har qanday holatda ham omillar sarfini optimal nisbatda biriktirish orqali ishlab chiqarish xarajatlarini minimallashtirish maqsad qilib qo'yiladi.

Har bir firma mahsulot ishlab chiqarish jarayoni bilan bog'liq xarajatlarni amalga oshiradi. Mahsulot ishlab chiqarish jarayonida sarf qilingan moddiy resurslar (asosiy vositalar eskirishi, xomashyo va materiallar, ehtiyot qismlar va boshqa) va jonli mehnat ishlab chiqarish xarajatlarini tashkil qiladi.

Kalit so'z : Buxgalteriya yondashuvi bo'yicha xarajatlar ,iqtisodiy harajatlar ,ichki xarajatlar ,tashqi xarajatlar ,o'zgaruvxarajatlar o'zgarmas xarajatlar ,qisqa muddatli harajatlar ,uzoq muddatli xarajatlar, zararsizlik nuqtasi .

1.Iqtisodiy xarajatlar -firma tomonidan resurslarni yetqazib beruvchilarga bu resurslarni muqobil variantlarda ishlatishdan saqlash uchun to'lanadigan to'lovdir.

2.Ichki xarajatlar 1) Tadbirkorning o'ziga tegishli bo'lgan ichki resurslaridan foydalanish xarajatlari .

2) Tadbirkorni shu biznes sohasida ushlab turish uchun zarur bo'lgan normal foyda (tadbirkorlik qobiliyati uchun to'lov).

3. Tashqi xarajatlar Firmaga tashqaridan xomashyo, yoqilg'i, energiya va boshqa materiallar yetkazib beruvchilar, turli xizmatlar ko'rsatuvchilar hamda ishchi va xizmatchilarga to'lanadigan to'lovlar.

4. Buxgalteriya hisobga oladigan xarajatlar – bu firma faoliyatida vujudga keladigan va moliyaviy hujjatlarda aks etadigan amaldagi xarajatlardan tashkil topadi.

5. Qaytmaydigan xarajatlar - firma tomonidan o'tgan davrda qilingan xarajatlar bo'lib, ularni qaytarish mumkin emas. Bu xarajatlar qaytmasligi uchun ham firmaning kelgusidagi qarorlariga ta'sir qilmaydi.

6. O'zgarmas (doimiy) xarajatlar (Total Fixed Costs (TFC)) - bu qisqa muddatli oraliqda mahsulot ishlab chiqarish hajmiga bog'liq bo'lmagan holda amalga oshiriladigan xarajatlar .

7. O'zgaruvchan xarajatlar (Total Variable Costs (TVC)) - mahsulot ishlab chiqarish hajmiga bog'liq bo'lgan xarajatlar, ya'ni mahsulot hajmi oshganda yoki kamayganda o'zgaradigan xarajatlar.

8. Umumiy xarajatlar (TC - Total Costs) - qisqa muddatli oraliqda ma'lum miqdorda mahsulot ishlab chiqarish .

$$TC = TFC + TVC(Q)$$

9. O'rtacha o'zgarmas xarajatlar (AFC - Average Fixed Costs) - bir birlik mahsulotga to'g'ri keladigan o'zgarmas xarajat .

$$AFC(Q) = \frac{TFC}{Q}$$

10. O'rtacha umumiy xarajatlarni umumiy xarajatni ishlab chiqarilgan TC mahsulot miqdoriga bo'lish yo'li bilan aniqlash mumkin:

$$ATC = \frac{TC}{Q}$$

11. Chekli xarajat (MC - Marginal Cost) - ishlab chiqarish hajmini qo'shimcha bir birlikka oshirish uchun sarflangan qo'shimcha xarajatni aks ettiradi:

$$MC = \frac{\Delta TVC}{\Delta Q}$$

12. Uzoq muddatli davr (LR, Long Run) - firmaning iqtisodiy vaziyat o'zgarishlariga moslashishi uchun barcha ishlab chiqarish omillari sarfini o'zgartirishi imkoniyatini ta'minlashga yetarli bo'lgan vaqt oralig'ini aks ettiradi.

13. Qisqa muddatli davrda (SR, Short Run) firma iqtisodiy vaziyat o'zgarishlariga moslashish uchun barcha omillar sarfini o'zgartirish imkoniyatiga ega bo'lmaydi, ya'ni bunga vaqt oralig'i qisqaligi imkon bermaydi. Qisqa muddatli davr o'garmas quvvatlar davri sanaladi.

14. Korporativ hisob-kitoblarda Zararsizlik nuqtasi (BEP – Breakeven Point) kompaniyaning faoliyati zarar ko'rishdan to'xtab, daromad olishni boshlagan vaqtdir. Zararsizlik nuqtasi – mahsulot bo'yicha umumiy daromadlar umumiy xarajatlarga tenglashadigan ishlab chiqarish darajasini anglatadi. Zararsizlik nuqtasi moliya sohasida, jumladan savdo jarayonlarida ham boshqa maqsadlarda qo'llanilishi mumkin.

15. Biznesda Zararsizlik Nuqtasi

Biznes uchun zararsizlik formulasi zarur daromadni hisoblashga yordam beradi. Bu ko'rsatkichni mahsulot birliklariga o'tkazish uchun kontributsiya marjasini (birlik sotish narxidan o'zgaruvchan xarajatlar ayirmasi) hisoblash kerak. Doimiy xarajatlarni kontributsiya marjasiga bo'lish orqali zararsizlik uchun qancha birlik sotilishi lozimligini aniqlash mumkin.

Xulosa .

Yuqoridagi tahlillar asosida shuni ta'kidlash mumkinki, ishlab chiqish xarajatlarini to'g'ri rejalashtirish va nazorat qilish korxona faoliyatining barqarorligi va raqobatbardoshligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Xarajatlar tarkibining tahlili ishlab chiqarish jarayonidagi asosiy resurslar — xomashyo, mehnat, energiya, amortizatsiya va yordamchi xizmatlarning ulushi har bir mahsulot tannarxiga bevosita ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi.

Xarajatlarni optimallashtirish orqali mahsulot tannarxini kamaytirish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va foyda ko'rsatkichlarini yaxshilash imkoniyati

mavjud. Shuningdek, texnologik jarayonlarni modernizatsiya qilish, resurslardan oqilona foydalanish va ishlab chiqarishni avtomatlashtirish xarajatlarni kamaytirishning eng samarali yo‘llaridan biridir.

Umuman olganda, ishlab chiqish xarajatlarining muntazam tahlili korxonaga strategik qarorlar qabul qilishda asos bo‘lib xizmat qiladi, risklarni kamaytiradi va uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikni ta’minlaydi.

Zararsizlik nuqtasi — bu zarar ko‘rmaslik yoki dastlabki sarmoyani tiklash uchun erishilishi kerak bo‘lgan narx darajasi, rentabellik, foyda yoki boshqa o‘lchovdir. Masalan, agar loyiha \$1 millionga amalga oshirilsa, zararsizlik nuqtasiga yetishi uchun \$1 million sof foyda olish kerak bo‘ladi.

Zararsizlik nuqtasini hisoblash, biznes yoki savdogarlar tomonidan yo‘qotishlarni tiklash yoki boshlang‘ich xarajatlarni qaytarish haqida gapirganda ishlatiladi. Opsion savdogarlari esa bu usulni, savdo foyda keltirishi uchun aktiv narxining qaysi darajada bo‘lishi kerakligini aniqlashda qo‘llaydilar. Zararsizlik nuqtasini hisoblashda, komissiya, soliq, va inflyatsiya ta'sirlarini ham hisobga olish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar .

1. Pindyck S. Robert, Daniel I. Rubinfeld. Microeconomics. Global Edition. Pearson Education Limited, 2018. P. 787.
2. Campbell R. McConnel, Stanley L. Brue, Sean M. Flynn. Microeconomics: Principles, Problems and Policies. -19 th ed. – New York. The McGraw-Hill Companies, Inc., 2015. P. 604.
3. Андреу Мас-Колелл и др. Микроэкономическая теория. Учебник. – М.: Дело и Сервис, 2016. - 630 с.
4. Тарануха Ю.В. Микроэкономика. Учебник. – М.: Дело и Сервис, 2011. - 580 с.
5. Пиндайк Р., Рубинфильд Д. Микроэкономика. / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2011. - 608 с.

6. Нуриев Р.М. Курс микроэкономики: учебник/ 2-е изд. – М.: Норма, 2012. - 576 с.

7. Salimov B.T., Yusupov M.S., Salimov B.B. Mikroiqtisodiyot. Darslik. – T.: Iqtisodiyot, 2019. - 365 b.